

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

Základy práce s informačními zdroji

přednáška pro studenty magisterského studia SOC

Mgr. Dana Mazancová, DiS.

Masarykova univerzita

Fakulta sociálních studií

Ústřední knihovna

Brno, 2. října 2013

Práce s EIZ

■ 2 x 45 min.

- ❖ pokročilé vyhledávací techniky
- ❖ tvorba rešeršního dotazu
- ❖ praktické vyhledávání v databázích
- ❖ *úkol na další hodinu*

■ 2 x 45 min.

- ❖ kontrola úkolu + diskuse
- ❖ elektronické knihy, čtečky e-knih
- ❖ citační databáze
- ❖ EBSCO Discovery Service a další nadstavbové nástroje

- "sociologie rodiny"
- sociolo*
- wom?n
- "sociologie práva" OR "právní sociologie"
- imigranti –Česko
- nezaměstnanost N3 Česká republika

Pokročilé vyhledávání

1. Téma

2. Další specifikace

3. Výběr zdrojů

4. Průzkumová strategie

5. Vyhledávací postup

6. Technika vyhledávání

7. Hodnocení vyhledaných záznamů

8. Další operace

1. Téma

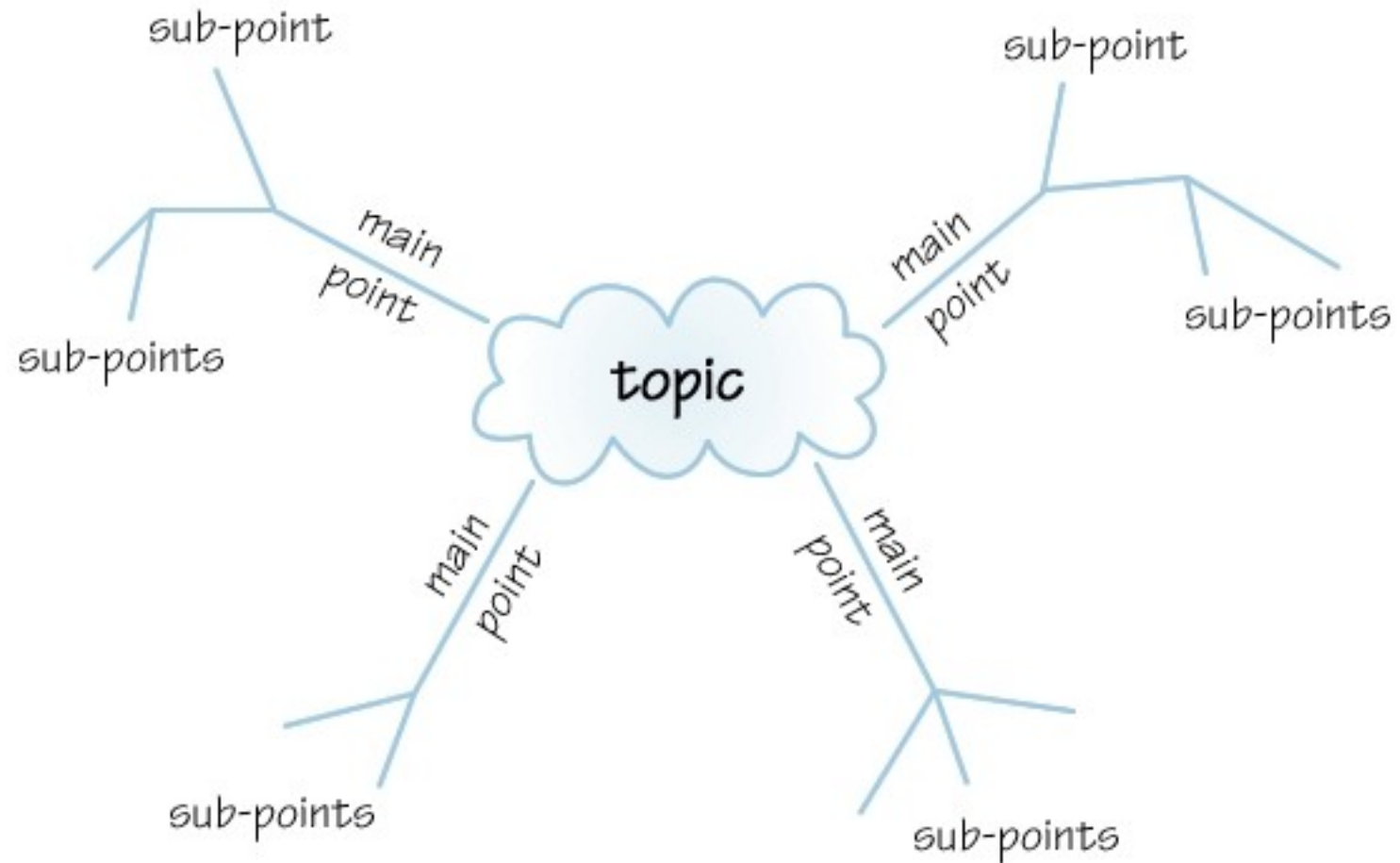
1) Zamyslete se o čem chcete psát

- ❖ dostatek informací o tématu
- ❖ učebnice, encyklopedie
- ❖ hledejte téma ve svém okolí (vyučující,...)

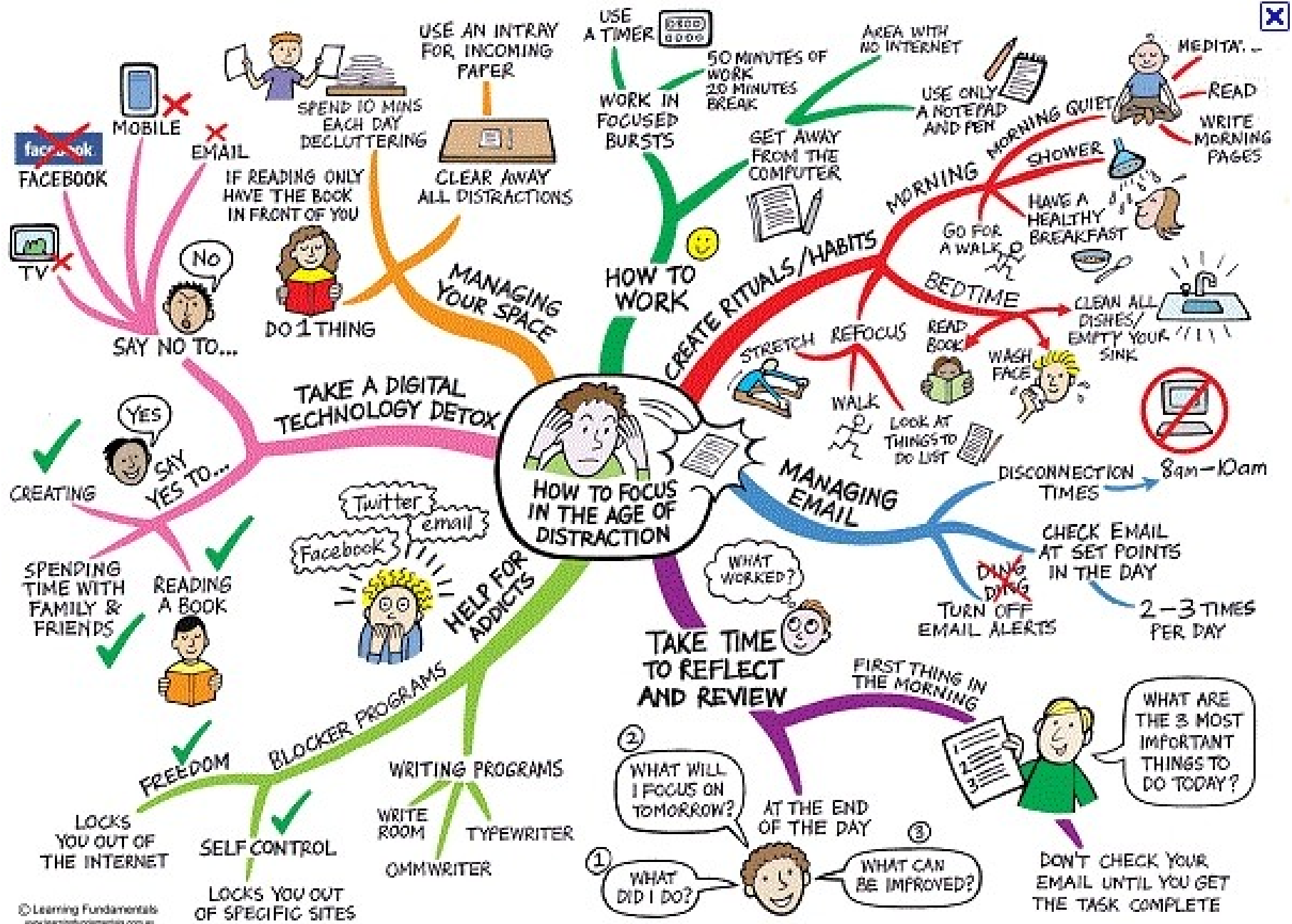
2) Zformulujte téma nebo problém

- ❖ Lze využít tzv. **myšlenkových map** – grafické znázornění tématu

Mind map example

Zdroj: <http://www.open.ac.uk/skillsforstudy/pictures/mind-map.gif>

3) Vyjádřete téma ve formě

❖ **klíčových slov (hesel)**

- používejte zejména **podstatná jména**
- příd. jména, zájmena a slovesa pouze pokud jsou opravdu nezbytné
- vyhýbejte se tzv. stop words (předložky, spojky, členy v cizích jazycích)

***př. sociální stratifikace; Anglie;
středověk***

*Pozn. v katalozích knihoven můžete nalézt i
tzv. **předmětová hesla***

***př. sociální stratifikace - Anglie -
středověk***

1. Téma
- 2. Další specifikace**
3. Výběr zdrojů
4. Průzkumová strategie
5. Vyhledávací postup
6. Technika vyhledávání
7. Hodnocení vyhledaných záznamů
8. Další operace

2. Další specifikace

- **Před začátkem vlastního procesu vyhledávání je třeba si ujasnit:**
  - ❖ časové rozmezí
  - ❖ typy dokumentů (např. odborné časopisy, kapitoly z knih, příspěvky z konferencí, zpravodajství)
  - ❖ typ dat (text, audio, video)
  - ❖ jazyk dokumentů (většina světové produkce je v AJ)
  - ❖ forma (odborná x populárně naučná)

1. Téma
2. Další specifikace
- 3. Výběr zdrojů**
4. Průzkumová strategie
5. Vyhledávací postup
6. Technika vyhledávání
7. Hodnocení vyhledaných záznamů
8. Další operace

3. Výběr zdrojů

- Specializované odborné databáze
- Knihovní katalogy
- Specializované vyhledávače odb. informací
- Repozitáře
- Knihovny
- Další

1. Téma
2. Další specifikace
3. Výběr zdrojů
- 4. Průzkumová strategie**
5. Vyhledávací postup
6. Technika vyhledávání
7. Hodnocení vyhledaných záznamů
8. Další operace

4. Průzkumová strategie

■ Plánování samotného procesu vyhledávání informací

- ❖ volba vyhledávacích nástrojů
- ❖ výběr možných relevantních zdrojů
- ❖ formulování požadavku
- ❖ výběr pojmů
- ❖ formulování vyhledávacího dotazu
- ❖ hodnocení výstupů

Druhy průzkumových strategií

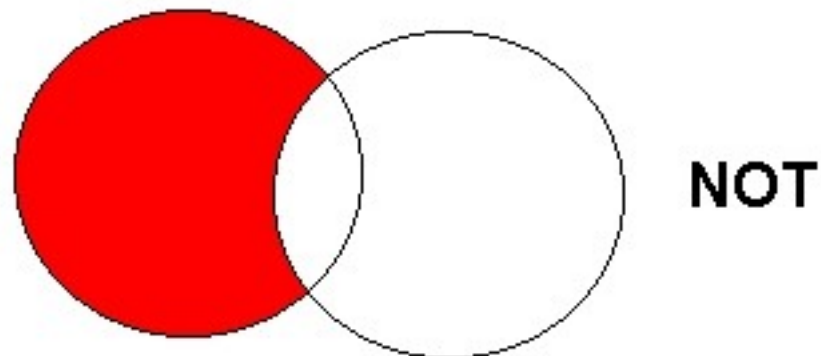
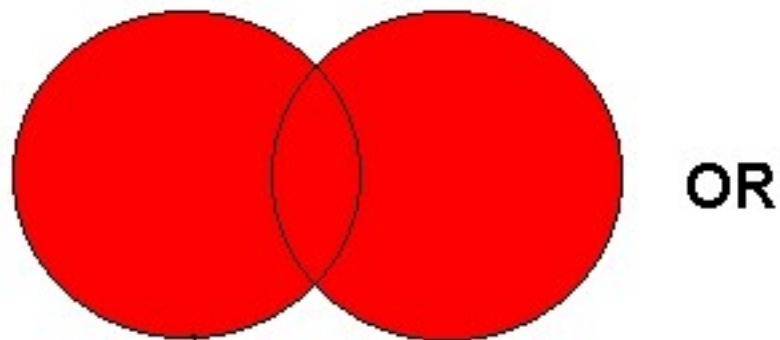
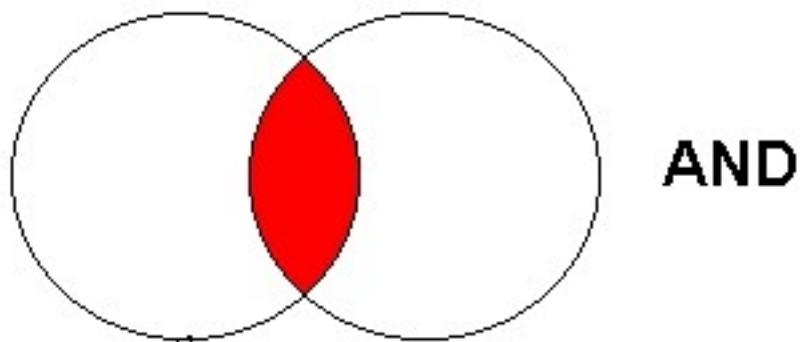
■ Strategie Boolovského modelu

- ❖ Logický součin, průnik – operátor **AND**
- ❖ Logický součet, sjednocení – operátor **OR**
- ❖ Logická negace – operátor **NOT**
- ❖ **Proximitní operátory** (operátory blízkosti)
- ❖ **Krácení termínů** (truncation)
- ❖ **Zástupné znaky**/maskování (wild cards)
- ❖ Vyhledávání prostřednictvím **fráze**

■ Strategie Boolovského modelu

- ❖ nejrozšířenější
- ❖ kombinace termínů pomocí logických operátorů AND, OR, NOT

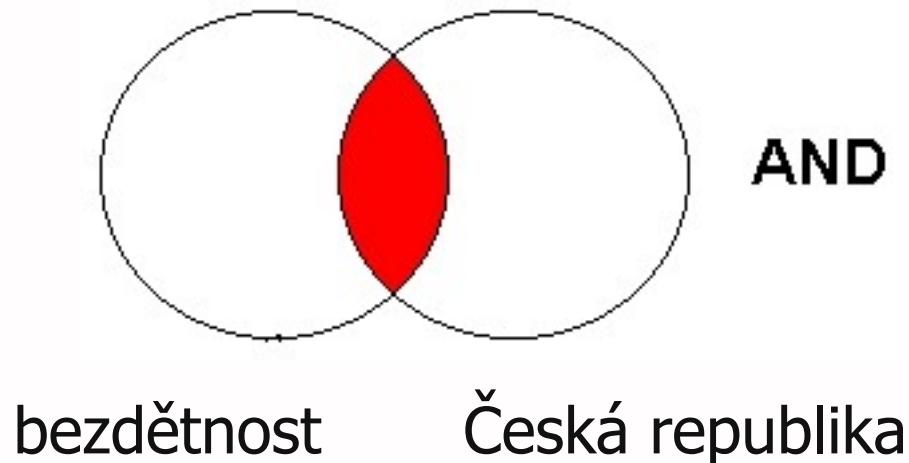

Operátor AND

■ Logický součin, průnik

- ❖ Vyhledání jen těch dokumentů, ve kterých se **vyskytují obě klíčová slova**
- ❖ Výsledek průzkumu se **zužuje**
- ❖ Můžeme jej znázornit jako **průnik množin**

Př. bezdětnost AND Česká republika

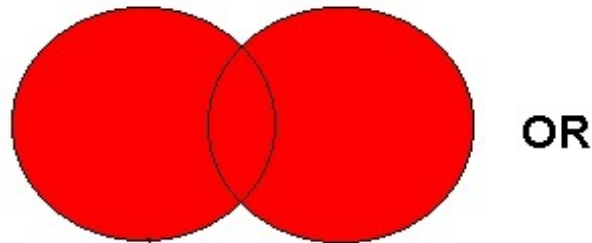

Operátor OR

■ Logický součet, sjednocení

- ❖ Vyhledání dokumentů, které obsahují buď **jedno nebo druhé klíčové slovo**
- ❖ Výsledek průzkumu se **rozšiřuje**
- ❖ Můžeme jej znázornit jako **sjednocení množin**

Př. sociální adaptace OR sociální přizpůsobení

sociální adaptace

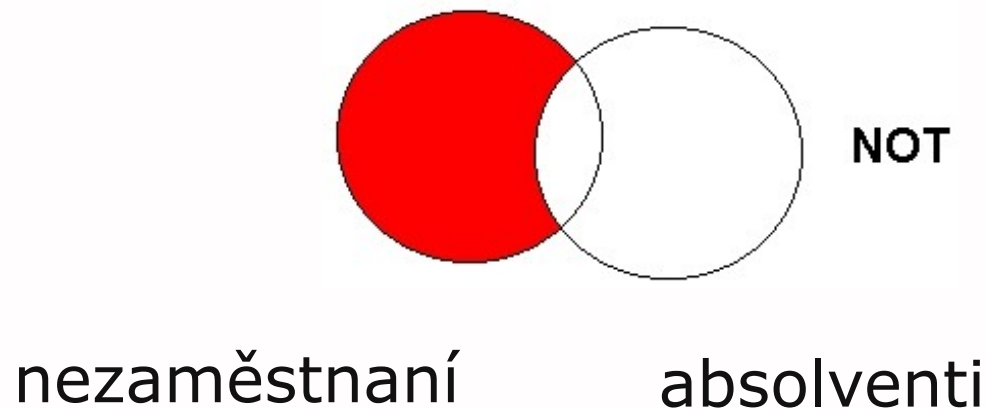
sociální přizpůsobení

Operátor NOT

■ Logická negace

- ❖ **Vyloučí ty** záznamy o dokumentech, **které obsahují označené klíčové slovo**
- ❖ **Záleží na pořadí klíčových slov**
- ❖ Výsledek průzkumu se **zužuje**

Př. nezaměstnaní NOT absolventi

Proximitní operátory (operátory blízkosti)

■ NEAR, ADJACENT (ADJ), FOLLOWED BY

- ❖ Vyhledávání **vzájemně blízkých, přilehlých, sousedících pojmů**
- ❖ Vyhledají se informace a dokumenty, které **obsahují za sebou následující termíny, v zadaném pořadí**

Př. sociologie N3 rodina

Krácení termínů (truncation)

■ Hledaný termín je zkrácen na kořen slova

- ❖ Systém dohledá všechny možné tvary podle tohoto kořenu
- ❖ Přípony nebo koncovky jsou nahrazeny zástupným znakem
- ❖ Výsledek vyhledávání se rozšiřuje
- ❖ Pozn. vyhledávací nástroje mohou využívat různé symboly

Př. imig* - vyhledá imigrace, imigrační, imigranti aj.

Zástupné znaky/maskování (wild cards)

■ Nahrazení určité části vyhledávacího termínu

- ❖ Mezi nejčastěji používané znaky patří * ? \$ %
- ❖ Znaky mohou zastupovat předpony, přípony, ale i vnořené řetězce znaků (např. při chemických sloučeninách)

Př. col*r, colo#r (color, colour)

wom?n (woman, women)

ne?t (next, nest, neat)

193?

Vyhledávání prostřednictvím fráze

■ Bližší specifikace dotazu

- ❖ Slovní spojení
- ❖ Všechny slova se musí vyskytovat v přesném pořadí a uvedeném tvaru
- ❖ Nejčastěji se využívají uvozovky
- ❖ Výsledek vyhledávání se zužuje

Př. "sociologie sportu"

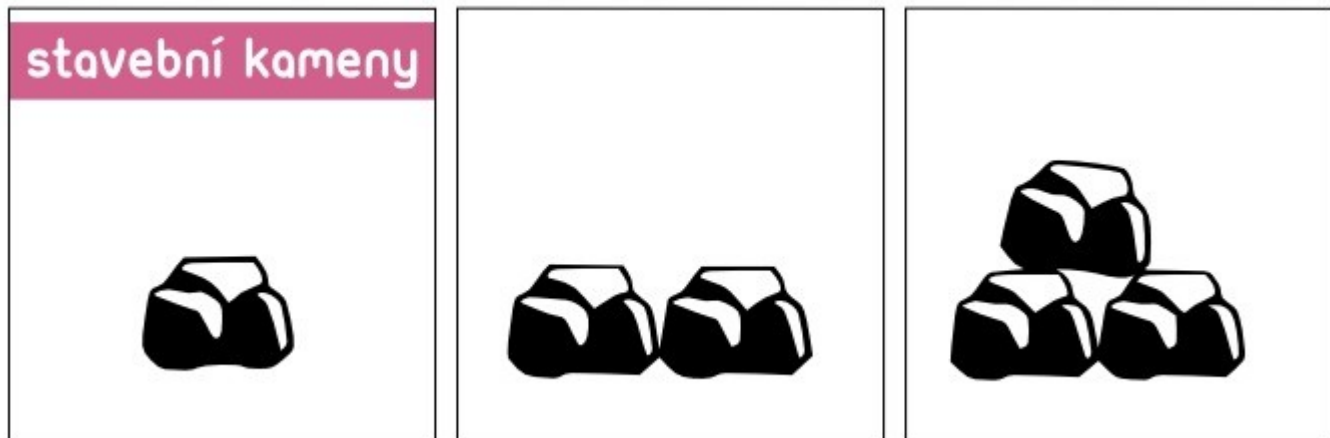
1. Téma
2. Další specifikace
3. Výběr zdrojů
4. Průzkumová strategie
- 5. Vyhledávací postup**
6. Technika vyhledávání
7. Hodnocení vyhledaných záznamů
8. Další operace

5. Vyhledávací postup

- Stavění bloků (stavební kameny)
- Postupné lámání (osekávání)
- Citační řetězení (rostoucí perla)

■ Stavění bloků (stavební kameny)

- ❖ Problém rozčleněn na dílčí problémy
- ❖ Z nich formulujeme více dotazů
- ❖ Jednotlivé výsledky pro jednotlivé bloky se nakonec spojí do konečné odpovědi pomocí operátoru AND

Př. Plagiátorství na vysokých školách

Dílčí dotaz 1: (plagiátorství OR porušování autorských práv)

Dílčí dotaz 2: ("vysokoškolský student" OR "posluchač VŠ" OR student)

Spojení dílčích dotazů: (plagiátorství OR porušování autorských práv) AND ("vysokoškolský student" OR "posluchač VŠ" OR student)

■ Postupné lámání (osekávání)

- ❖ Z rozsáhlého průzkumu dokumentů postupně odstraňujeme jednotlivé prvky
- ❖ Dotaz se zužuje
- ❖ Využívají se např. užší termíny, logický součin, negace

Př. Stárnutí populace v České republice

Dotaz: (stárnutí OR stáří) AND Česká republika

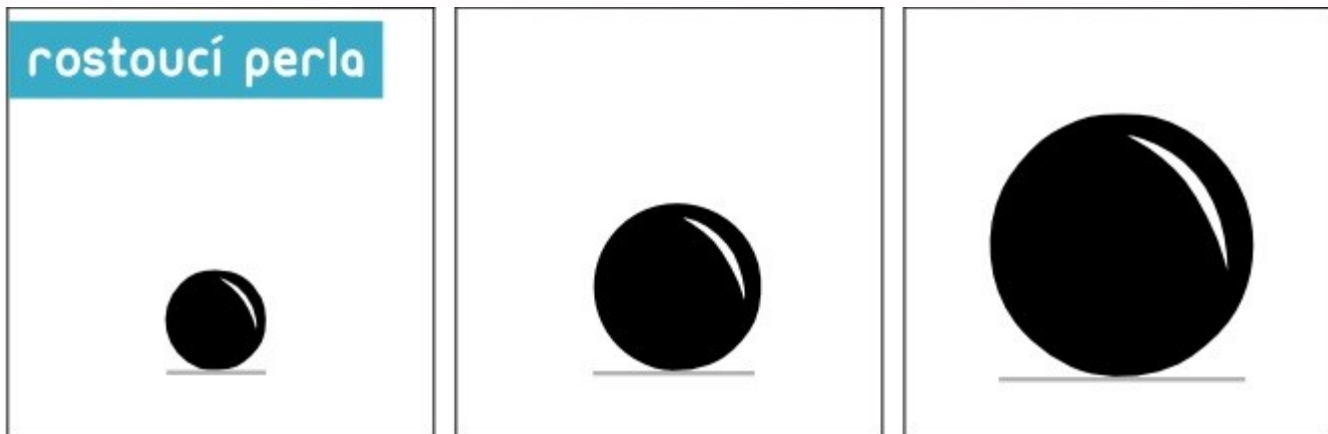
Pokud získáme příliš mnoho výsledků, tak můžeme např.

1) Zaměřit se pouze na nějakou lokalitu, skupinu obyvatel např. Vysočina, venkovské obyvatelstvo

2) Odstranit nějaký typ dokumentů za použití operátoru NOT – knihy, články apod.

■ Citační řetězení (rostoucí perla)

- ❖ Používá se při studiu dokumentů
- ❖ Najde se jeden vysoce relevantní dokument, který obsahuje odkazy (citace) na další dokumenty
- ❖ Na další vyhledávání použijeme termíny, které se vyskytují u tohoto relevantního dokumentu
- ❖ Proces lze několikrát opakovat

Př. Na dotaz „sociologie rodiny“ byl nalezen dokument:

MOŽNÝ, Ivo. Sociologie rodiny. Vyd. 2., oprav. Praha: Sociologické nakladatelství, 2002, 250 s. ISBN 8086429059.

Pro další vyhledávání můžeme:

- 1) Sledovat odkazy z použité literatury*
- 2) Zvolit si některého z odborníků na tuto problematiku a sledovat jeho dílo*

1. Téma
2. Další specifikace
3. Výběr zdrojů
4. Průzkumová strategie
5. Vyhledávací postup
- 6. Technika vyhledávání**
7. Hodnocení vyhledaných záznamů
8. Další operace

6. Technika vyhledávání

- **Prohlížení (browsing)**
- **Vyhledávání (searching)**
  - ❖ jednoduché
  - ❖ pokročilé

1. Téma
2. Další specifikace
3. Výběr zdrojů
4. Průzkumová strategie
5. Vyhledávací postup
6. Technika vyhledávání
- 7. Hodnocení vyhledaných záznamů**
8. Další operace

- Málokdy získáte relevantní záznamy po prvním vyhledávání
- Vždy je třeba rešeršní dotaz ladit
- Každý zdroj má vlastní pravidla vyhledávání a je třeba tomu uzpůsobit vyhledávací dotaz

■ Máte-li málo výsledků vyhledávání:

- ❖ **Rozšiřte dotaz** – přidejte další klíčová sl.
- ❖ **Zrušte omezení** (např. typ dokumentu, dílčí databáze, jenom slova v názvu apod.)

■ Máte-li mnoho výsledků vyhledávání:

- ❖ **Zužte dotaz** – (snažte se lépe nadefinovat klíčová slova; konkretizovat; zaměřit se pouze na nějakou oblast apod.)
- ❖ **Přidejte omezení** (např. typ dokumentu, země, jenom slova v názvu apod.)

- **Relevance** – nakolik vyhledané záznamy odpovídají informačnímu požadavku
- **Důvěryhodnost zdroje**
  - ❖ jména autorů, instituce, kontakty na správce...
- **Pravidelná aktualizace**
- **Odbornost**

1. Téma
2. Další specifikace
3. Výběr zdrojů
4. Boolovský model
5. Technika vyhledávání
6. Vlastní vyhledávací proces
7. Hodnocení vyhledaných záznamů
- 8. Další operace**

8. Další operace

- Tisk
- Uložení
- Export do citačního manageru

Google (Scholar) – tipy pro vyhledávání

- Vyhledávání na konkrétní stránce

Př. stress site:apa.org

- Vyloučení slova – časté u synonym

Př. jaguar -auto

- Vyhledávání stránek, které jsou podobné určité adrese URL

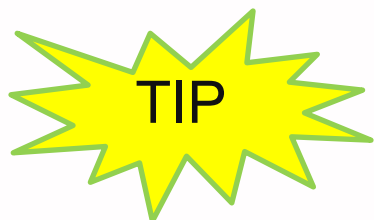
Př. related:apa.org

Další tipy

Shrnutí

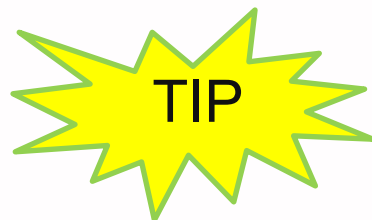
■ Tipy pro úspěšné vyhledávání

- ❖ Ujasněte si **téma**
- ❖ Vyberte si vhodné **zdroje** odborných informací (např. licencované databáze)
- ❖ Nadefinujte dotaz; **klíčová slova**
- ❖ Zvolte vhodný **vyhledávací postup** (stavební kameny, osekávání)
- ❖ Vyberte vhodnou **vyhledávací techniku** (prohlížení, jedn. nebo pok. vyhledávání) a **hodnoťte** vyhledané **záznamy**

TIP

***Pište si poznámky!** Budete vědět, které zdroje jste již prohledali, jakou formu dotazu jste použili, jaká klíčová slova jste přidávali apod.*

TIP

***Usnadněte si práci a používejte citační managery** (viz přednáška o citacích)*

Licencované zdroje

Praktické ukázky vyhledávání v databázích

- **EBSCO**
- **Sage**

**Úkol na další
hodinu**

Literatura

- STEINEROVÁ, Jela; GREŠKOVÁ, Mirka; ILAVSKÁ, Jana. *Informačné stratégie v elektronickom prostredí*. 1. vyd. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislavě, 2010, 190 s. ISBN 9788022328487.

Obrázky

- <http://www.open.ac.uk/skillsforstudy/pictures/mind-map.gif>
- <http://mojosimon.wordpress.com/>
- <http://spencerjardine.blogspot.cz/2012/02/boolean-search-strategies-videos.html>
- http://iva.k.utb.cz/?page_id=799
- http://iva.k.utb.cz/?page_id=843
- http://iva.k.utb.cz/?page_id=847

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

Děkuji Vám za pozornost

Dana Mazancová
mazancov@fss.muni.cz
infozdroje@fss.muni.cz